

Çocuklarda Duygusal İstismarın Kimlik Oluşumunda Etkisi

The Effect of Emotional Abuse on Identity Formation in Children

Çiğdem ŞIKEL¹ Hatice HARMANCI²

ÖZET

Çocukluk çağı travmaları içinde en sık karşılaşılan travma şekli, duygusal ihmal ve istismar olmasına karşın, görünürlüğü ve tespit edilebilirliği oldukça düşüktür. Çocukluk çağı travması, çocuk tarafından deneyimlenen ve gelişimini her yönden etkileyebilecek durumlardır. Yaşanılan travma sonrası olumsuz etkilenmek de, bir anlam yükleyerek gelişim göstermek de mümkündür. Çocukluk döneminde en sık yaşanan travma türü ihmallere ve istismarlardır. İstismarda aktif eylem söz konusu iken ihmal daha çok pasif süreçleri içerir. Çocuğun duygusal istismarı duygusal bütünlüğünü bozan her türlü süreklilik gösteren eylem ya da eylemsizliktir. Özellikle kimlik oluşumunun başlamasından itibaren birey etkisini ömür boyu taşıyabilir. Bu çalışmada duygusal istismarın kimlik gelişimi üzerindeki etkileri araştırılmış ve alanyazındaki kaynaklar derlenerek sunulmuştur. Çocukluk çağı travması konusunda "kişi mahremiyeti" nedeniyle kayda geçmiş bilgi ve belge yaşanan istismara göre azdır. Kimlik gelişimi ile ilişkisini gösteren kaynak sayısı da düşüktür. Bu durum, bu alanda daha çok çalışma yapılabileceğini düşündürmektedir. Araştırmadaki amacımız, duygusal istismarın kimlik gelişimine etkisini incelemek ve alanyazındaki eksikliklere dikkat çekmektir. Sonuç olarak; konunun ilgililerini olduğu kadar aileleri de bilinçlendirmek ve faydalı olmak ihtiyacıdır. Bu farkındalıkla daha derin araştırmalar yapılabileceği, istismar bildirme oranının artacağı, toplumsal kanun ve yönetmeliklerin kapsamının ve etkisinin artacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Duygusal istismar, kişilik gelişimi, çocukluk çağı travmaları

ABSTRACT

Emotional neglect and abuse are the most common forms of childhood trauma, but their visibility and detectability are very low. Childhood trauma is a situation that is experienced by the child and can affect its development in every way. After the trauma experienced, it is also possible to be affected negatively and to develop by ascribing a meaning. The most common type of trauma in childhood is neglect and abuse. While there is active action in abuse, neglect mostly includes passive processes. Emotional abuse of a child is any continuous action or inaction that disrupts his emotional integrity. Especially from the beginning of identity formation, the individual can carry its effect for a lifetime. In this study, the effects of emotional abuse on identity development were investigated and the sources in the literature were compiled and presented. Due to "personal privacy", there is less information and documentation about childhood trauma than the abuse experienced. The number of sources showing its relationship with identity development is also low. This suggests that more work can be done in this area. Our aim in the research is to examine the effect of emotional abuse on identity development and to draw attention to the deficiencies in the literature. As a result; It is necessary to raise awareness and be useful not only to those concerned, but also to families. With this awareness, it is thought that deeper research can be carried out, the rate of reporting abuse will increase, and the scope and impact of social laws and regulations will increase.

Keywords: Emotional abuse, personality development, childhood trauma

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Çocuk Gelişimi Tezli Yüksek Lisans Bölümü Konya, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0449-8849

² Doktor Öğretim Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Konya, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4064-5391

Sorumlu Yazar: Hatice HARMANCI, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Konya, Türkiye, e-mail: hatice.harmanci@karatay.edu.tr

GİRİŞ

Çocukluk çağı travmaları, çocuk ihmal ve istismarı ile ilişkilendirilerek, beden ve ruh sağlığı bütünlüğünün fiziki ve psikolojik yönden uğradığı zarara göre değerlendirilmektedir. Travma çeşitleri içinde en sık görüleni, ancak tespit edilebilirlik açısından en dezavantajlı olanı duygusal ihmal ve istismarlardır. Duygusal travmaların çocuğun kimlik gelişimine etkisi büyüktür.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (2021) çocuk ihmal ve istismarını ‘‘Küresel olarak, 2 ila 17 yaşları arasındaki yaklaşık 1 milyar çocuk ve ergen her yıl, fiziksel, duygusal veya cinsel şiddete maruz kalıyor. Yaşları 2 ila 4 yaş arasındaki her 4 küçük çocuktan 3’ü şiddet içeren disiplin cezasına çarptırılıyor. Gelişimsel gecikmeleri veya engelleri olan çocuklar, özellikle ebeveyn ihmal ve istismarı riski altında kalıyor. Çocuklukta istismar ve ihmal deneyimi, geniş bir yelpazedeki hastalıkların gelişimi ile zihinsel ve fiziksel sağlık sorunları ile bağlantılı oluyor. Çocukların yüzde 15 ila 23’ü bir ebeveyni ile yaşıyor’’ şeklinde rakamsal veriler belirterek raporlamıştır (UNICEF, 2021). Çocukluk çağı travması alanyazında sıklıkla istismar ve ihmal kavramları ile tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğü istismar kelimesini ‘‘birisinin iyi niyetini kötüye kullanmak ve bundan faydalanmak’’, ihmal kelimesini ise ‘‘gerekli özeni göstermemek’’ olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun temel fizyolojik ve psikososyal ihtiyaçlarının karşılanmaması da ihmal olarak kabul edilmektedir (Demirkapı, 2013). Herman (2011) çalışmasında, çocukluk çağı travmalarının sebebi olarak; bireylerin erişkin olmadan önce karşılaştığı ölüm, şiddet, aileden ayrı kalma veya aileden birinin kaybı, göç, kazaya veya doğal afetlere maruz kalma, yoksulluk gibi bireyi sarsan olayları da belirtmiştir (Helvacı Çelik ve Hocaoglu, 2018).

Çocuk istismarının, insanlık tarihi kadar eski bir sorun olmasına rağmen, bir problem olarak görülmesi ve bu alanda çalışmaların başlamasının 19. yüzyılda olduğu aktarılmaktadır. 1860 yılında Fransız tıp uzmanı Tardieu ilk medikal tanımlamayı yapmıştır. Alanyazında yer alan kaynaklarda 1970’lere dek cinsel istismarın ön planda tutulduğundan bahsedilmektedir. 1980’lerden sonra duygusal istismarın da en az fiziksel ve cinsel istismar kadar ciddi sonuçlar oluşturduğuna yönelik görüş birliği oluşmuştur (Kütük ve Bilaç, 2017).

Alanyazında, duygusal istismarın en az araştırılan tür olmasına rağmen, en yaygın görülen travma türü olabileceği bildirilmektedir. Bunu fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar izlemektedir (Helvacı Çelik ve Hocaoglu, 2018). Fiziksel, cinsel, duygusal istismar ve ihmali bir arada inceleyen çalışmalar birden fazla istismara maruz kalma oranının oldukça yüksek olduğu ve travmaya uğrayan çocukların %34,6’sında çoklu istismar görüldüğünü bildirmiştir (Bilim, 2012).

Problem ve Amaç

‘‘Travma’’ problemlili durumunun, duygusal ihmal ya da istismar sebepli olanına eğilmek şu sebeple önemlidir; gözle görülmüyordur ancak vardır. Çok etkilidir. Çalışma alanı geniştir ve farklı sonuçları yansıtan bulgular mevcuttur. Her daim en güncel verileri sunan çalışmalara, bulgulara ihtiyaç vardır. Yaşanma sıklığının çok yüksek oranlarda olması dikkat çekicidir. Çocuğun en yakınları ile çocuğun kendi günlük yaşam hali içinde maruz kalıyor olması ve sonraki yaşamının tüm evrelerinde etkisinin sürmesi ihtimali, bir anlamda kontrolsüzlük ifade

eder. Kimlik kazanımı sürecine mercek tutmak bu etkinin çapını nasıl farklılaştırabilir sorusuna duyulan merakta birçok çalışmaya konu olmuştur. Olumlu yönde yaşamsal ivmelenmeye dönüşebilme potansiyeli olan duygusal istismar maruziyetinin önce belirlenmesi, sonra da üzerinde çok boyutlu çalışılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çaba bireyi olduğu kadar çevresini ve sonraki kuşakları da olumlu etkileyecektir. Bu derleme çalışmasının yapılmasına neden olan ise gerekli farkındalığı sağlamaya yönelik her çalışmanın değer katacağına olan inancımızdır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmada Pubmed, Web of Science, Science Direct, ERIC, EBSCO, Google Akademik veri tabanları kullanılarak alanyazın incelemesi yapılmıştır. İlgilenilen konuya ilişkin uzunlamasına gelişimsel bir süreç elde edebilmek için tarih kısıtlaması yapılmamıştır. Kaynakların tanımlanması, analizi ve seçilmesi süreçlerinde konuyla ilgili genel anahtar kelimeler (duygusal istismar, çocuk, kimlik gelişimi, kişilik gelişimi, gelişim kuramları, çocukluk çağı travmaları gibi ...) kullanılmıştır.

Duygusal İstismar

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), duygusal istismar ve ihmali işaret ederek kötü muamale gören çocukları; “şiddet uygulamak veya şiddet mağduru olmak, depresyon, tütün ürünleri kullanımı, obezite, riskli cinsel davranışlar, madde bağımlılığı gibi davranışsal, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları bakımından yüksek riskli olarak bildirmektedir. Bu davranışsal ve zihinsel sağlık sonuçları aracılığıyla, kötü muamele kalp hastalığına, kansere, intihara ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara katkıda bulunabilir. Çocuklara yönelik şiddet eğitimdeki eşitsizliklere katkıda bulunmaktadır. Çocukluklarında herhangi bir şiddet biçimine maruz kalmış çocukların okuldan mezun olmama olasılığı %13 daha fazladır” ifadeleri ile etki alanını belirtmiştir (DSÖ, 2020). Dünya Sağlık Örgütü çocuğa kötü muameleyi fiziksel, cinsel, duygusal ve psikolojik istismar ve ihmali olarak dört gruba ayırmıştır. İhmali ve istismar birbirinden ayrıdır. İhmali pasiftir ve belirtileri, bulguları ve yasal tanımlaması belirsizdir (Aral ve Günsoy, 2001).

Duygusal istismarın tanımına yönelik çok yönlü yaklaşım söz konusudur. Parke ve Collmer (1975) çocuk istismarını disiplinler arası bir analizle incelerken üç farklı yaklaşımdan bahsetmiştir. İlk yaklaşım sebep olduğu sonuç ilişkisinde sadece gözle görülen etki değil gözle görülmeyen etkinin de olduğudur. İkinci yaklaşımda; istismar edenin amacındansa, bunun çocuk üzerindeki etkisi ve tüm yaşamı boyunca sürebileceği ve hatta sonraki kuşaklara aktararak toplumu çok yönlü etkileyeceği belirtilmiştir. Üçüncü yaklaşım olarak da istismarı gerçekleştiren bireyin içinde bulunduğu kültüre göre değerlendirme yapılması gerekliliği vurgulanmıştır (Parke ve Collmer, 1975). Tunçer’in araştırması da benzeri bir vurguyla kültürel farklılıkları ön plana çıkartmıştır. Çocuk istismarını; bireysel, aile, sosyal ve kültürel faktörlerin etkileşiminden kaynaklanan evrensel ve ciddi bir problem olarak nitelemiştir (Tunçer, 2018).

Çocuk İstismarı Amerikan Profesyonel Topluluğu’nun (ASPAC) 1995 de çocuk ve ergenlerin psikolojik kötü muamelesi hakkında hazırladığı rehberde, yok sayma, terk ya da ölümlle korkutacak şekilde dehşete düşürme, izole etme, duygusal olarak reddetme, sömürme ve suça teşvik etme, ihtiyaçlarını karşılamak olarak altı tipte duygusal istismar tanımlamıştır (ASPAC, 1995).

Polat (2007) duygusal istismarı benzeri şekilde kategorik bir tanımlamayla açıklarken; ‘‘çocuğun bakımından sorumlu aile ve akraba üyelerinin çocuğun beslenme, sağlık, barınma, eğitim ve korunma ihtiyaçlarını karşılaması beklenir’’ şeklinde belirtmiştir. Çocuğa dokunarak bağ kurmak, ilgi gösterip onu koruyarak ve beslenme ihtiyacını karşılayarak güven duygusu vermek, yapabileceklerinin sınırlarını belirleyerek ona bir düzen kurmak, sosyalleşmesine aracı olmak, onunla zaman geçirmek, duygularını ifade etmesini teşvik etmek, kendini değerli görmesini sağlamak için onu dinlemek temel ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde tanıma açıklık getirmiştir (Polat, 2007).

Glaser’a (2002) göre de çocuğu insani ihtiyaçlarından yoksun bırakmak duygusal istismardır. Duygusal örselemeye sebep olan genellikle çocuğun anne babası veya birincil bakım verenidir. Ebeveynlerden örseleme davranışına katılmayan da çocuğu korumakta yetersiz kaldığı için istismarda bulunmaktadır (Bilim, 2012).

UNICEF iş birliği ile yapılan ‘‘Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet’’ çalışmasında 7-18 yaş arasındaki çocukların yarısının duygusal istismara maruz kaldıkları ve en sık duygusal istismar yönteminin de akademik zorlamalar olduğu bildirilmiştir. Azarlama ve olumsuz eleştiri de diğer yaygın duygusal istismar araçları olarak gösterilmiştir. Azarlama en sık evde anne tarafından, hoş gitmeyen sözler; okulda, başka genç ya da çocuklardan gelmektedir ve sonuç olarak çocukların kötü hissetmesine sebep olmaktadır (UNICEF, 2010). Ülkemizde gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde; çocuklara bilerek ya da bilmeyerek duygusal istismarda bulunanların arkadaş, öğretmen, baba, anne, akraba olarak geneli oluşturduğu bulgusu vardır (Kütük ve Bilaç, 2017). Çocuğuna sevgisini göstermeme, azarlama, odasına kapatma, çocuğu el ve ayaklarından bağlama gibi sebeplerle çalışma grubunda bulunan çocukların %93’ünün anneleri tarafından istismar edildiği saptanmıştır (Güler vd., 2002).

Erkman ve Alantar’ın çalışmasında Türk aile ve eğitim sistemini tanımlarken ‘‘genelde ataerkil, otoriter, kısıtlayıcı, aşırı koruyucu ve kontrol edici bir yapıdır; çocukların saygılı, boyun eğici, pasif, uysal, kurallara uygun davranışları ödüllendirilirken, aktif, sorgulayıcı, atılgan davranışlarının cezalandırıldığı görülmektedir’’ şeklinde ifade etmişlerdir (Erkman ve Alantar, 1988). Bu tanım bir yandan duygusal iyilik halinden her yönü ile sorumlu olan aile ve yakın çevrenin nasıl olup da istismardan sorumlu hale geldiğine ışık tutmaktadır.

Kimlik Oluşumunda Duygusal İstismarın İzi

İhmal ve istismarın tanımında olduğu gibi kimliğin tanımlanması da karmaşıktır. Bu duruma sebep olan kimliğin de fiziksel, bilişsel ve toplumsal yanlarının olmasıdır. Alanyazında kimlik için geçen en temel tanım, kişinin kim olduğunu bilmek istemesine bağlı olarak kendisine sorusuna verdiği cevaptır. Kimlik ergenlik döneminde gelişir. Bu dönem genellikle ilk orta ve ileri ergenlik olarak bölümlenen 10-18 yaş arasındadır.

Akthar’a göre kimlik özellikleri ‘‘kendilik duygusunun sürekliliği, doğallığı ve içtenliği, değişik kişilere karşı aynı kişilik özelliklerini gösterebilme, içsel dayanıklılık duygusu ve buna bağlı olarak birey olabilme, belirli bir alana ait olabilme, benimsenmiş bir üst benlik ve gerçekçi bir beden imajı’’ şeklinde sıralanmıştır. Kimlik özellikleri ile ilgili bu tanım, 60’lı yıllarda James Marcia tarafından yapılan ‘‘kimlik durumları’’ndaki dört kimlik durumundan biri olan

‘‘başarılmış kimlik’’ tarifi ile örtüşür. Kimlik bocalaması, ipotekli kimlik ve moratoryum da diğer durum isimleridir (Akthar, 1984).

Kimlik bocalaması durumundaki kişiler herhangi bir kimliğe bağlanmaktan kaçınırlarken ipotekli kimlik durumunda olanlar genellikle bir otoritenin kabullerini benimserler. Kararsız kimlik ya da moratoryum durumunda kimlik algısı yoktur, sürekli endişe hakimdir ve karar alabilme süreci devam etmektedir. Bireyin bulunduğu kimlik durumu kendini fark etmesini, diğerleriyle ilişki kurabilme tarzını, gelecekte beklenenlerini ve stresle baş etme yollarını etkileyebilmektedir (Ergün, 2020).

Çocukta kimliği bireysel yönü, ilişkisel yönü ve kolektif yönü ile daha geniş tanımlamak mümkündür. Kişinin kendisini anlatması, başkaları ile olan ilişkisini belirtmesi ve içinde bulunduğu sosyal sınıfı ve grubunu anlatıyor olmasıdır. Kolektif yönü içsel, dışsal karakter ile tanımlanır (Vignoles vd., 2011; Ergün N., 2020).

Dünya Sağlık Örgütüne göre çocuğun içinde yaşadığı toplum çocuk kimlik algısı üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkilidir. Kimlik duygusuna sahip olmayı başarmış birey, toplumsal, mesleki ve cinsel yönlerden de gelişimini sürdürmektedir (DSÖ, 2006).

Kimliğin kazanılması için bireyin öncelikle yetişkin bir rol-modele ihtiyacı vardır. Aile üyelerinin ve aile ilişkilerinin olumlu yansımalarının bireyin kimlik gelişimine olan olumlu etkisi bilinmektedir. Ergenlik döneminde sosyal çevre ile etkileşim, ergenin arkadaşları, öğretmenleri ve rol-model kabul ettiği yaşamdaki diğer bireyler kimlik gelişimine etki eder (Çakır ve Aydın, 2005).

Duygusal istismarı açıklamaya yönelik kuramlardan biri olan ekolojik kuram ile Çakır ve Aydın’ın (2015) ifade ettikleri sosyal çevre etkileşimi, aynı çerçeveden bir yaklaşım sunmaktadır. Ekolojik model bakış açısı, mikro ve makro sistemler arasındaki karşılıklı ilişkileri değerlendirmektedir (Öztürk, 2007). Bu nedenle araştırmalar için yol gösterici niteliği fazladır. Belsky’nin kuramları ve Bronfenbrenner’in görüşleri eklettik bir yapısı olan ekolojik modeli doğurmuştur (Belsky, 1980; Bronfenbrenner ve Ceci, 1994). Bu modelde istismar nedenleri, bireyden sonra aile, sonra toplum ve son olarak sosyal çevreyi kucaklayacak şekilde iç içe geçmiş çok boyutlu olarak bir sistem çerçevesinde açıklanmıştır, Şekil 1.’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Ekolojik Model

Kaynak: <https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/>

Christenson ve Clearly'nin belirttiği üzere "Bronfenbrenner'in ekolojik yaklaşımı, anne-babaların farklı ortamlardaki işlevlerini inceleyerek anne-babalık süreçlerini ve bu süreçlerin çocukları nasıl etkilediğini tahmin etmeye yönelik bir kavramsal çerçeve çizmektedir. Bu yaklaşımın, ev ve okul ortamlarının çocuklar üzerindeki karşılıklı etkilerini anlama ve geliştirme konusunda kuramsal destek sağladığı söylenebilir" (Christenson ve Clearly, 1990). Ekolojik yaklaşımın, bireylerin çevrelerindeki sosyal yapı ile etkileşerek geliştikleri yönünde de önemli bir vurgusu vardır (Kararımak, Kocabaş ve Toker, 2016). Bronfenbrenner'in tanımlamasına göre aile kendi içinde bir sistemdir ve bu sistem diğer sistemlerle sürekli etkileşim içindedir. Bütün sistemler kendi döngüleri içinde etkileşim gösterirlerken aynı zamanda birbirlerinin de ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Bu sebeple sistemlerin bir tanesinde oluşabilecek bir bozulma diğer sistemlerin de ihtiyaçlarının karşılanmasında zorlanmalara yol açabilir. Diğer bir bakış açısı ile kimlik gelişiminde duygusal istismar nedeni ile bozulan yapının da aynı şekilde diğer aşamaları etkileyeceği değerlendirilebilir (Bronfenbrenner, 1994).

Duygusal istismarda daha çok aile sisteminde yaşanmakla birlikte istismar açısından bazı risk faktörlerine alanyazında değinilmektedir. Risk faktörlerini bilmenin duygusal istismarın önlenmesinde, örtülü kalması yerine tanısının konulmasında ve iyileştirici unsurların devreye sokulmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Risk faktörleri çocuk veya ailesi ile ilgili olabildiği gibi sosyal stres faktörleri ya da ekonomik sebepler olarak ele alınabilir, iç içedir ve kesin sınırlarla ayırabilmek mümkün değildir (Dinleyici ve Şahin Dağlı, 2016).

Duygusal istismarı tetiklemesine sebep olarak çocuğun cinsiyeti, prematüre doğumu, istenmeyen çocuk olması, engellilik durumu, içinde bulunduğu aile ortamı, ailesinde bulunan kardeş sayısı gösterilebilir. Bunlara ek olarak ailenin düşük gelire sahip olması, ev içinde şiddetin olması, ebeveynlerin kendi çocukluklarında ihmal ya da istismara maruz kalmış olmaları, erken yaşta ebeveyn olma, ebeveynin madde bağımlılığı ya da başka bir psikiyatrik hastalık tanısı almış olması gibi faktörler de duygusal istismar için risk faktörleridir. Toplumsal risk faktörlerinin altında yatan en belirgin faktör kültür farklılıklarına göre toplumun kişiye dolaylı olarak uyguladığı sınırlamalardır (Özmen, 2021).

Çocuk İstismar ve Kimlik Gelişim Kuramları

Duygusal istismarı açıklayan diğer kuramlara kısaca değinmek gerekirse; çocuk istismarını açıklayan dört kuram, Psikiyatrik Model, Sosyolojik Model, Sosyal Durumsal Model ve Sosyal Etkileşimsel Model'dir. Kuramlar istismarı açıklayan risk faktörleri ve bu faktörlerle eşleşerek kimlik oluşuma etki eden yönlerle aynı yörengede görülmektedir. Psikiyatrik Modelde, istismar eden bireylerin %10'una psikiyatrik hastalık tanısı konmuş olduğu varsayılır. Örnek olarak narsistik kişilik eğilimi olan bireyler veya şizofreni, bipolar bozukluk gibi kronik psikiyatrik hastalık tanısı alan sosyal ve duygusal düzensizlik içinde olan grubun eğilimlerini içerir (Demirkapı, 2013).

Sosyolojik Modelde; toplumsal değerler, örgütler, kültür ve aile kurumunu incelenmiştir. Polat'a göre gelir düzeyi yüksek ailelerde aile içi her kriz, özellikle aileye yeni bir bireyin katılması istismar riskini artırmaktadır (Polat, 2001). Siyez çalışmasında Sosyal-Durumsal Model'i bir diğer adı ile "kuşaklar hipotezi"ni, şiddet gören ebeveyn çocuğuna şiddet uygular olarak şeklinde aktarır. Alanyazın tersi yönde çalışmaların varlığını da bildirir.

Sosyal Etkileşimsel Model ise ebeveynin çocukları ile geliştirdiği etkileşime odaklıdır. Fiziksel veya mental bir kısıtlılığın olduğu dezavantajlı gruplarda istismar riski artmaktadır (Siyez, 2003).

Alanyazında kimlik ile ilgili kuramlar; Ericson, Marcia, Berzonsky, Waterman, Kunnen ve Bosma'ya aittir ve Blos, Arnett, Kegan, Grotevant, Kerperman gibi bilim adamlarının farklı görüşleri yansıttıkları modeller bulunmaktadır. Kimlik keşfi, kimlik statüleri ve kimlik stilleri ana başlıklarında incelenmişlerdir. Pek çok çalışmada iç içe geçmiş şekilde bu örüntüye yer verildiği görülmektedir (Atak, 2011). Alanyazında Türkiye'de kimlik kavramı ile ilgili çalışmaların sayısı fazla değildir ve ergenlerle çalışma oranı yüksektir.

Kimlikle ilgili açıklamalar genellikle Ericson'u merkez almakta ve gönderme yapmaktadırlar. Ericson ise çalışmalarında Darwin'in "Evrimsel Model"ini temel almıştır ve çocukların doğrudan gözlenmesi, kültürler arası karşılaştırmalar ve psiko-tarihçe olmak üç farklı yöntem kullanmıştır. Darwin, toplumsal kurumların, türlerin fiziksel ve psikolojik olarak yaşamda kalmalarına yardımcı olduğunu savunur. İkinci kuram olan "Tarihsel Diyalektik Model"i ise karşıt güçlerin çatışmasının gelişim dönemlerine yansıdığını savunmaktadır. Erikson, Freud'un psikanaliz kuramının kavramlarını temel alarak sekiz evreli bir psikososyal gelişim kuramı önermiştir. Ericson' a göre sosyal yaşamdaki temel olaylar çocukluk itibariyle bireyin kimliğini oluşturmaya devam eder (Ericson 1968; Atak, 2011).

Ericson'un kuramı ve üzerinde çalıştığı dinamikleri benimseyen Marcia kimlik yapılarını ölçmek üzere çalışmıştır ve sonrasında Luyckx ve arkadaşları tarafından geliştirilen "Beş Boyutlu Kimlik Biçimlenmesi Modeli" gelir. Bu modelde beşinci bir kimlik statüsü olarak "kaygısız dağınık" da eklenir. Sadece kimlik statüsü alanında değil, kimlik keşfi ve kimlik stilleri konularında da benzeri nitelikte pek çok çalışma yapılmıştır. Örneğin; duygusal istismarın neden olduğu bir travmadan önce kişinin sahip olduğu; uyumlu olma hali, sorumluluk, dışadönüklük ve duygusal tutarsızlığın, sonraki dönemlerde kişinin kimlik gelişimine etki edeceği bulunmuştur. Özen'in çalışmasında alanyazında tersini işaret eden çalışmalar olduğunu belirtilmiştir (Özen, 2017). Ayrıca çalışmasında Tedeschi ve Calhoun'dan (1996) yaptığı alıntıyla; " kimlik gelişimi yeni olanakların algılanması ve kişisel güçlülük alanlarıyla pozitif yönde ilişkilidir" bulgusuna yer vermiştir. Kişilik özellikleri, duygusal istismarın sonrasında yaşanan stres, bu stresin şiddeti ve bunların etkileşimlerinin önemli olduğu bildirmişlerdir (Özen, 2017; Tedeschi ve Calhoun, 1996).

Duygusal İstismarın Kimlik Gelişimine Etkisi

Alanyazındaki araştırmalara göre istismara uğrayan çocuklar özellikle duygu düzenleme güçlüğü alanında zorlanmalar yaşamaktadır. Shipman ve arkadaşlarının belirttiğine göre bu grup, duruma uygun davranış geliştirme zorluğu, empati ve duygusal öz farkındalıkta azalma, duygusal dengesizlik ve negatiflik konularında zorluk yaşamaktadır (Shipman vd, 2007). Tek başına duygusal istismar ya da diğer istismar türlerinin eşlik etmesi ile çocukta kimlik bocalaması olabileceği ve duygu düzenleme anlamında güçlükler yaşanabilir. Duygu düzenlemesi bebeklik yıllarında gelişmeye başlayan ve sorunlu giden bir süreç olması halinde ergenlikte gelişen kimlik duygusunu düzenleme anlamında zorluklara neden olan bir kavramdır. Bu durumda gelişimsel kavramlar olan kimlik bocalaması ve duygu düzenleme

birbirini etkiler (Polat, 2001). Ergenlikte yaşanan kimlik bocalaması ve gelişimi sorunlarının yetişkin bireyde birtakım psikolojik sorunlara yol açması olasıdır (Demirkapı, 2013).

Dereboy ve arkadaşlarının çalışmalarında, Ericson'un "çocukluk yılları boyunca kişilikte yer edinen olumsuz duyguların, kimlik bocalamasına yol açtığı görülmüştür" ifadesine yer vermişlerdir (Dereboy, Şahin Demirkapı, Şakiroğlu ve Şafak Öztürk, 2018). Ek olarak Marusak ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmalarda çocukluk dönemi travmatik yaşantılarının duygu düzenleme becerilerini belli karakter özellikleriyle yıllarca etkisi sürecek şekilde negatif etkilediğini göstermişlerdir. Buna kanıt olarak amigdala aktivitesinin değişmesiyle tehdit algısının bozulduğunu ve bu durumun duygu düzenleme becerisinde bozulmalara sebep olabileceğini belirtilmiştir (Marusak vd, 2015). Ek olarak annenin çocukla kurduğu ilişkide ayna görevi gördüğünü ve gereksinimleri için sunduğu desteğin çocuğu duygu düzenleme ve kendilik algısı alanlarında bocalamaktan koruduğunu bu şekilde kimlik geliştirme becerilerini desteklediğini belirtmişlerdir (Çuhadaroğlu, 2001; Dereboy, 2018).

Duygusal istismarın yarattığı psikolojik etkiler her bireyde farklı ancak genelde olumsuzdur. En sık görülen etkilenme şekilleri, benlik sorunları, kendine saygı duymama, depresyon ve intihar düşünceleri, kendine zarar verme, kötü beden ve kötü benlik imajı, bellek kaybı, unutkanlık, fantezi ve düş kurma, hayali arkadaşlarla konuşma, boş bakışlar, kimlik bilgisi kaybı ve çoğul kişilik bozukluğu ihmal ve istismarın çocuk ve ergenlerde yarattığı sorunlar olarak bilinmektedir (Özmen, 2021).

Özen (2021), araştırmasında psikolojik olumlu etki üzerinde durmuştur. Travma sonrası gelişim ifadesindeki gelişimi stresin ardından gelişen destekleyici bir unsur olarak görmüş ve kişisel çabanın önemini ön plana çıkartarak mizahi bakış açısına sahip olunabileceği daha yaratıcı ve yapıcı olunabileceğini vurgulamıştır.

SONUÇ

Alanyazında yer alan kaynaklardan edinilen bilgi doğrultusunda; duygusal istismara uğrayan çocuklarda çocukluk dönemi içerisinde sıklıkla görülen travma belirtisi izi parmak emme, ısırma, sallanma, beslenme bozukluğudur. Travmatik yaşantı ve kaygıya karşı özellikle çocukların kullandığı temel savunma mekanizmalarının, "Bastırma", "İnkâr", "Yansıtma", "Gerileme" ve "İçe Çekilme" izdüşümlerini görmek mümkündür. Bazı durumlarda çocuk birden fazla savunma mekanizmasını kullanabilir. Bu doğrultuda çocukluk döneminde travma ile mücadele eden çocuk saldırganlık, zulmetme, hırsızlık gibi antisosyal davranışlarda bulunabilir. Çocuk, uyku bozuklukları, oyun oynamaktan çekinme ve gerçek dışı korkular gibi nörotik bozukluklar ve histeri, obsesyon, kompulsiyon ve fobileri gibi psikonörotik tepkilerin yanı sıra boyun eğme, aşırı pasiflik ya da saldırganlık, mantıksız isteklerde bulunma gibi davranışlar gösterebilir. Travmanın sonraya etkilerini yedi ana başlıkta, travma sonrası stres bozukluğu, bilişsel bozukluklar, duygusal bozukluklar, bozulan benlik duygusu, kaçınma, kişilerarası güçlükler ve sağlık problemleridir olarak sayılabilir.

Ekolojik modelde çocukla çok yönlü çalışmaya işaret edilmiştir. Çocuk ve ailedeki bozukluk ve çevresel zorlayıcı yaşam olayları üzerinde bütünsel bir süreç içinde çalışılmasına ve istismar davranışını sonraki kuşaklara aktarılmasını engellemek için modellenen davranışın

transferini engellemeye vurgu yapılmıştır. Bunun da ancak yakın ilgi ve eğitim ile olabileceği belirtilmiştir.

Duygusal istismar bir halk sağlığı sorunudur ancak sosyo-kültürel farklılıklar sebebiyle çoğu zaman ailelerin farkında olmadığı veya etkisi önemsenmeyen bir travma türüdür. Birey üzerindeki duygusal etkisi daha derin ve yaralayıcı olmakla birlikte fiziksel bir araz bırakmadığı için de daha az önemsenmektedir. Duygusal istismar sadece ebeveynlerin değil aynı zamanda araştırmacılarında dikkatinden kaçan ve geç fark edilen bir çalışma alanı olmuştur. Bu sebeple de hem kimlik gelişimine etkisi hem de diğer parametrelerle ilişkisi daha az çalışılmış bir alan olmuştur. Bu bağlamda ülkemizde sağlıklı bireyler ve klinik örneklerle yürütülecek çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmalardaki artış çocukluk çağı travmaları ile benlik saygısı arasındaki ilişkilerin açığa çıkartılmasında yardımcı olacaktır. Aynı zamanda travmatik yaşantı çocuk ile başlasa da toplumları değiştirebilecek sosyolojik etkisi sebebiyle oldukça önemsenmesi gereken bir konudur. Çalışmamızda bu çerçevenin genişletilerek halkın bilinçlendirilmesini ve kayıt altına alınma konusunda ilerlemenin olumlu olacağı kanaatine varılmıştır. Duygusal istismarın önünü almak için çalışmaları toplumsal kanun ve yöntemlerle geliştirmek gereklidir.

Sonuç olarak aileler, zihinsel engeli bulunan çocukların ya da gençlerin aileleri, geniş ailenin diğer fertleri, yaşam düzenlerinde normal sayabilecekleri bazı durumların dahi duygusal istismar olarak adlandırıldığına vakıf olacak şekilde uyanık olmaktan sorumludurlar. Çocuğunu, doğru olmayı kabul etmeme öz güveni ve benlik saygısını koruma bilinciyle yetiştirmek ailenin görevidir. Çocuğun sosyal çevresi, okul görevlileri ve yetkilileri ve sosyal politikalardan sorumlu yetkililer, toplum örgütleri duygusal istismar gören çocukların gelecekte kendi çocuklarına duygusal istismarda bulunma potansiyeli olduğunu unutmamalıdır. Sosyal medya ile ilgili tüm taraflar ve düzenleyiciler de günümüzde bu farkındalığın her an gündemde olmasına katkı sağlayabilecek taraftır. Eğitim politikalarıyla ve eleştirel bakış açısı ile düşünme becerisi kazanmış nesillere emek veren her faaliyetle duygusal istismar gerçeği hep güncel tutulmalı ve işlemelidir. Duygusal istismarın kişilik gelişimi, benlik saygısı ve kimlik gelişimi üzerine etkisini araştıran bilimsel çalışmaların çeşitlendirilmesi anlamında literatürde eksik görüldüğünün tekrar vurgulamakta fayda vardır.

Çıkar çatışması beyanı

Yok

Yazar katkıları

Yazının ortaya çıkması ve sürdürülmesine katkıda bulunma: ÇŞ, HH

Plan, tasarım: ÇŞ, HH

Finansman: Yoktur.

Materyal:-

Veri toplanması / toplanan verilerin analize hazırlanması için işlemesi: ÇŞ, HH

Veri analizi: ÇŞ, HH

Literatürün gözden geçirilmesi: ÇŞ, HH

Kaleme alma ve düzeltmeler: ÇŞ, HH

Kontrol etme ve gözden geçirme: HH

KAYNAKLAR

- American Professional Society on the abuse of children. (1995). Guidelines for the psychosocial evaluation of suspected psychological maltreatment in children and adolescents. Chicago, IL: APSAC.
- Akthar S. (1984). The syndrome of identity diffusion. *Am J Psychiatry*, 141(11), 1381-1385.
- Aral N. & Gürsoy F. (2001). Çocuk hakları çerçevesinde çocuk ihmal ve istismarı. *Milli Eğitim Dergisi*; 151:5.
- Atak H., (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *psikiyatride güncel yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*. 3(1), 163-213.
- Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American Psychologist*, 35, 320-335.
- Bronfenbrenner, U., & Ceci, S. J. (1994). Nature-nuture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological review*, 101(4), 568.
- Bilim, G. (2012). Çocukluk çağı örselenme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel psikolojik sağlık açısından bir inceleme. *Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara*.
- Çakır, S.G. & Aydın, G. (2005). Parental attitudes and identity status of Turkish adolescents. *Adolescence*, 40(160), 847-859.
- Christenson, S.L. & Cleary, M. (1990). Consultation and the parent-educator partnership: A perspective. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 1(3), 219-241.
- Çuhadaroğlu Çetin F. (2001). Kendilik patolojisi belirtisi olarak kimlik kargaşası. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12, 309-314.
- Demirkapı, E.Ş. (2013). Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın*.
- Dereboy Ç., Şahin Demirkapı E., Şakiroğlu M., & Şafak Öztürk C., (2018). Çocukluk çağı travmalarının, kimlik gelişimi, duygu düzenleme güçlüğü ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Derleme makale, Türk Psikiyatri Dergisi*, 29(4), 269-278.
- Dinleyici M. & Şahin Dağlı F., (2016). Duygusal ihmal, istismar ve çocuk hekiminin rolü. *Osmangazi Tıp Dergisi*, Mayıs, 38 (2), 18-27
- Ergün N. (2020). Kimlik gelişimi: anlatı kimliği ve kuşaklararası anlatı kimliği. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*; 12(4), 455-475.
- Erikson H., (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York, W.W. Norton Company, Erkman, F. & Alantar, M. (1988). Psychological maltreatment, its definition by experts and its assessment among a group of adolescents in turkey. VII International Congress of Child Abuse and Neglect, Rio de Janeiro, Brasil
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 697–714.
- Güler N, Uzun S, Boztaş Z. & Aydoğan S. (2002). The behaviours of mothers who perform physical or emotional abuse/neglect of their children. *C. U.* 24(3), 128-134.

Helvacı Çelik F.G. & Hocaoglu Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: Bir gözden geçirme. Derleme makale. Sakarya Tıp Dergisi, 8(4), 695-711.

Herman, J.L. (2011). Travma ve iyileşme. Tosun T, Ç. editör. 1. Baskı. İstanbul: Literatür Yayıncılık Kararımak Ö, Kocabaş E. Ö. & Toker N. (2016). Ergenlerde olumsuz kimlik gelişiminin önlenmesine yönelik aile rehberlik programı. Yaşadıkça Eğitim, 30(2), 1-20.

Kütük M.Ö. & Bilaç Ö., (2017). Çocuklarda ve adölesanlarda duygusal istismar ve ihmal. Derleme makale. Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics, 3(3), 181-187.

Marusak HA, Martin KR, Etkin A & ark. (2015). Childhood trauma exposure distrupts the automatic regulation of emotion processing. Neuropsychopharmacology 40,1250-1258.

Sosyal-Duygusal Gelişim, <https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/> Erişim Tarihi:13.02.2022

Dünya Sağlık Örgütü. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43499> Erişim Tarihi: 21.02.2022.

Dünya Sağlık Örgütü. (2010). Child maltreatment. Erişim adresi: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/>. Erişim Tarihi: 21.02.2022.

Dünya Sağlık Örgütü. (WHO), (2020). Children maltreatment. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>, 8.June 2020. Erişim Tarihi: 21.02.2022.

Parke, R., D. & Collmer, C. W. (1975). Child abuse: An interdisciplinary analysis. In E. M. Hetherington (Ed.), Review of child development research, Vol. 5. Chicago: University of Chicago Press Polat O., (2001). Çocuk ve şiddet. İstanbul, Der Yayınları, 138-150.

Polat O., (2007). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 390.

Özen Y., (2017). Travma sonrası gelişim, büyüme, kimlik gelişimi ve sosyal ilişkiler. Researcher: Social Science Studies, 5(4), 858-872.

Özmen B., (2021). Çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili yasal düzenlemelerin sosyolojik analizi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyoloji ana bilim dalı, İstanbul.

Öztürk S., (2007). Çocuklarda duygusal istismar. Yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Elazığ.

Siyez DM., (2003). Duygusal istismara maruz kalan ve kalmayan ergenlerin benlik algıları ile depresyon ve kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Shipman, K. L., Schneider, R., Fitzgerald, M. M., Sims, C., Swisher, L. & Edwards, E. (2007). Maternal emotion socialization in maltreating and nonmaltreating families: Implications for children's emotion regulation. Social Development, 16(2), 268–285.

Tedeschi, R. G. & Calhoun, L. G. (1996). The post-traumatic growth inventory: measuring the positive legacy of trauma. Journal of Traumatic Stress, 9, 455-471.

Tunçer P., (2018). Avrupa Birliği'nde çocuk istismarı ve kamu yönetiminin sorumluluğu. Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal), 4(21), 3547-3567.

Türk Dil Kurumu. (2022). Türkçe sözlük.Erişim adresi: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59481cfdc600d0.01403496. Erişim Tarihi: 21.02.2022.

UNICEF (2010). Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet-özet raporu Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-istismari-ve-aile-i%C3%A7i-%C5%9Fiddet-ara%C5%9Firmasi-%C3%B6zet-raporu-2010> Erişim Tarihi: 21.02.2022.

UNICEF (2021). Evrensel olarak ebeveynlik kötüye kullanımı önlemek için destek ve ihmal: Ulusal hükümetler için Bir politika çağrısı Erişim adresi: www.unicef.org/mehttps://www.unicef.org/documents/universal-parenting-support-prevent-abuse-and-neglectdia/111326/file/Universal-parenting-policy-note-EN.pdf. Erişim Tarihi: 21.02.2022.

Vignoles VL, Schwartz SJ & Luyckx K. (2011). Introduction: toward an integrative view of identity. In Handbook of Identity Theory and Research: Volume 1 Structures and Processes. (Eds SJ Schwartz, K Luyckx, VL Vignoles). New York, Springer. 1-31.